

AMOR MUNDI

Peter Venmans, *Amor Mundi. Hoe komen we tot een betekenisvolle relatie met de ander?* Amsterdam/Antwerpen, Uitgeverij Atlas Contact, 2016, 239 p., ISBN 9789045030364, € 18.99

‘Amor mundi’ of liefde voor de wereld is een term die Peter Venmans slechts een enkele maal tegenkomt in het werk van Hannah Arendt. Dat zij een amor mundi ten berde brengt, intrigeert hem, maar dat ze er niet dieper op ingaat, vindt hij op z’n minst gezegd opmerkelijk. Om die reden spreekt hij graag over ‘haar vergeten idee’. (9) Wat Venmans echter nog stilliger verbaast, is dat de filosofische traditie de amor mundi niet oppikte. Immers, met de toenemende secularisatie, zou je denken dat de ‘Amor Dei’ of Godsliefde als vanzelfsprekend plaats zou maken voor haar wereldse variant. Is de filosofie dan niet de eerste plaats waar je deze omwenteling zou verwachten?

Het zich niet voltrekken van deze filosofische omwenteling vormde voor Venmans de aanleiding voor voorliggend boek. Na *De ontdekking van de wereld. Over Hannah Arendt* (2005), *Over de zin van nut* (2008), en *Het derde deel van de ziel* (2011), schreef hij ook nu weer een originele maar leerzame uiteenzetting die omwille van de volheid van haar ideeën blijft nazinderen. In zijn voorwoord vat hij zijn aanvankelijke vertwijfeling samen: ‘Misschien is het simpelweg een onhoudbaar begrip en is het helemaal niet mogelijk om van de wereld te houden. Is liefde namelijk niet in de eerste plaats iets wat je voor concrete personen voelt, [...] maar niet voor zoiets abstracts als ‘de wereld’? Is liefde niet per definitie een privézaak en geen politieke orde?’ (11) Nochtans zit de aanwezigheid van andere, al dan niet concrete mensen ook voor Arendt reeds vervat in de idee ‘wereld’. Net dat element moet Venmans van het belang van de ‘amor mundi’ hebben overtuigd. Vandaag de dag lijkt de vraag naar de mogelijkheidsvoorwaarde van een wereldse liefde immers actueler en problematischer dan ooit. Voelen we ons wel bereid om samen te leven met andersgezinden en vreemden? Is het überhaupt mogelijk om samen een wereld te vormen? Valt er nog wel een vreedzame oplossing voor de wereldcrisis te bedenken? We kunnen onmogelijk volmondig ja knikken op deze filosofische vragen. Instinctief voelen we aan dat er iets grondig mis is met onze diepgewortelde verhouding ten aanzien van de wereld en daarom besluit Venmans dat ‘de wereld onwerelds is geworden.’ (13) Er is een andere omgang met de wereld nodig. Om goed te begrijpen waarom, wil hij de amor mundi als begrip aan verschillende perspectieven onderwerpen.

Amor Mundi (2016) beschrijft het begrip ‘wereld’ in drie grote delen. In het eerste deel gaat Venmans in op ‘wat was’, in het tweede op ‘wat is’, en in het derde op ‘wat zou kunnen zijn’. De ‘Amor Mundi’ is immers geen evidentie van alle tijden. Integendeel. Aanvankelijk werd ze geassocieerd met verdoemenis en verderf. De bekering tot God ging daarom haast automatisch samen met een verzaking van de wereld. Niet dat de mens onverschillig kon zijn ten aanzien van aardse zaken. Paradoxaal krijgen deze juist extra waarde, omdat ze doordrongen zijn van het goddelijke. Zelfs de gelovige is in staat om een liefde voor de wereld te ervaren. Maar deze wordt toch eerder ervaren vanuit een buiten- eerder dan vanuit een binnen-positie.

In het post-christelijke tijdperk trok God zich echter terug uit de wereld, waardoor zij haar magisch effect verloor. Dit is wat Max Weber ‘de onttovering van de wereld’ noemt. De ‘Amor Dei’ werd echter niet klakkeloos vervangen door de ‘Amor Mundi’, zoals Venmans reeds in zijn inleiding aangaf, maar wel door een ‘Amor Sui’ of een onverbloemde eigenliefde. De macht van God verschoof met andere woorden naar het individu. Dat individu was vanaf nu in de wereld, en in de eerste plaats gericht op zichzelf. Maar een ‘amour de soi’ kan omslaan in een ‘amour propre’ en net daarin schuilt het gevaar voor de wereld. Volgens Venmans kan die wereld juist maar bestaan in gemeenschap. Hij verwijst onder andere naar Maslow om aan te tonen dat een eigenliefde niet kan bestaan zonder anderen. Het hoogste menselijke streven eindigt niet bij zelfactualisatie. Misschien gaat zij verder en vinden we dat terug in een zelftranscendentie, wat ons bij de ander brengt. Hier gaat Venmans reeds uit van een gelijkstelling tussen ‘de wereld’ en ‘de anderen’, wat hij consistent blijft doen in zijn boek. ‘De wereld is het domein van het typisch menselijke; het is de plaats waar mensen betekenisvolle relaties aangaan met elkaar en door gezamenlijke initiatieven iets nieuws en typisch menselijks tot stand brengen.’ (149) De wereld kan met andere woorden worden opgevat als de plaats waar symbolische uitwisselingen en betekenisvolle relaties gebeuren. Opnieuw verwijst Venmans naar Arendt. Zij roept op tot een actieve inzet op het publieke domein, wat een engagement vereist ten aanzien van de wereld die vorm krijgt in een persoonlijke verantwoordelijkheid. Volgens Venmans voelt elk modern mens instinctief aan dat dit een verandering vereist, iets waar ook Sloterdijk reeds op wees met zijn *metanoïetische imperatief*: ‘Je moet je leven veranderen’ (2011). Venmans gaat in op deze oproep tot transformatie, maar bepleit dat deze ontegensprekelijk de wereld betreft. ‘De wereld is dus het doel, het omwille waarvan. We dragen een verantwoordelijkheid voor de wereld en daarom moeten we ons leven veranderen.’ (195) Als de wereld effectief de plaats is waar wij met anderen samenleven, dan vraagt dit volgens hem om een *mit-sein*, of, zoals hij wat verder schrijft, ‘de ervaring van gemeenschappelijke belangen’ (196)

Dit brengt Venmans tot de ultieme vraag: kunnen we de amor sui in overeenstemming brengen met de amor mundi? Ja, zegt hij, we hoeven niet onvoorwaardelijk te kiezen voor het ene of het andere. ‘Beide hebben hun waarde voor ons leven en beide kunnen ze, indien ze absoluut opgevat worden, gevaarlijk zijn. In de praktijk zal de pure eigenliefde steeds tekortschieten om ons leven betekenis te verlenen; we zullen anderen nodig hebben.’ (219) Formuleert Venmans hier een intrinsieke oproep tot tolerantie?

Amor mundi is een vlot geschreven en inspirerend werk. Venmans bedient zich van een heldere, haast prozaïsche taal, waardoor je soms de indruk krijgt eerder meegenomen te worden in een verhaal dan wel in een wetenschappelijk betoog. Toch bevat elke gedachte de nodige filosofische diepgang. Dat maakt het ook een moedig boek. Venmans waagt zich aan wat wellicht als minder populaire opvattingen over bijvoorbeeld geluk, de romantische liefde en de drang naar perfectie gepercipieerd wordt. Nochtans gebeurt dit steeds weldoordacht en in dialoog met zowel hedendaagse als klassieke filosofen en schrijvers. De actuele problematische relatie tussen het individu en de wereld wordt daardoor ten volle erkend in haar complexiteit. *Amor mundi* is zowel omwille van haar hedendaagse relevantie als omwille van de schoonheid van haar taal een aanrader. Het stemt ook tot nadenken. Hoe verhoud ik me als concrete persoon tot de wereld? Kan ik voor de wereld van vandaag nog liefde opbrengen? Venmans nodigt de lezer uitdrukkelijk uit tot het geven van een persoonlijke betekenis aan ‘amor mundi’. Dit boek slaagt overtuigend in zijn opzet.

Evelien VAN BEECK (Leuven)